

TARİHÎ KENT MERKEZLERİNİN KORUMA VE GELİŞTİRME STRATEJİLERİNİN BELİRLENMESİ: GAZİANTEP ÖRNEĞİ*

Ahmet Salih GÜNAYDIN**, M. Faruk ALTUNKASA***

Geliş: 27.02.2019 / Kabul: 04.04.2019

DOI: 10.29029/busbed.533414

Öz

Tarihi kent merkezi ölçeğinde yapılan kentsel tasarım çalışmalarında, tasarımcıya yön veren en önemli faktörlerden biri kent kimliğidir. Bu tür alanların tüm yönleri ile analiz edilmesi ve kent kimlik öğelerinin belirlenmesi, kent kimliğinin doğru bir şekilde algılanmasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada, Gaziantep tarihi kent merkezi boyutunda koruma ve geliştirme stratejilerinin belirlenmesi, mekânsal ve algısal organizasyonu güçlendirerek, ileride yapılacak kentsel tasarım çalışmalarına yön verecek bir çerçeveye oluşturmayı amaçlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde yapı, sokak ve meydanların fiziksel özelliklerini belirleyebilmek için, tipoloji çalışması yapılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise koruma, koruma ve sağlıklılaştırma, yeniden canlandırma ve geçiş bölgesi olmak üzere dört müdahale bölgesi belirlenmiştir. Müdahale bölgeleri, bir önceki bölümde yapılan tipoloji çalışması ile bulunan kent kimlik öğelerinin özgünlük durumları ile alanda yapılan gözlem ve incelemeler sonucunda tespit edilmiştir. Müdahale bölgeleri ve politikalarının belirlenmesi ile amaçlanan, tarihi kent merkezi ve yakın çevresinde yapılacak müdahalelerin belirli politikalar doğrultusunda gerçekleştirilmesini sağlamaktır.

* Bu çalışma, Ahmet Salih GÜNAYDIN tarafından Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde Prof. Dr. M. Faruk ALTUNKASA danışmanlığında yürütülen “Tarihi Kent Merkezlerinin Planlanması ve Tasarımına Yönelik Bir Model Önerisi: Gaziantep Örneği” başlıklı doktora tesinden üretilmiştir.

** Öğr. Gör. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO, Park ve Bahçe Bitkileri Bölümü, ahmetsalihgunaydin@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5799-0445>.

*** Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, faltun@cu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4449-2708>.

Sonuç olarak, belirlenen koruma ve geliştirme stratejileri doğrultusunda Gaziantep tarihi kent merkezi bütününde öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gaziantep, Tarihi Merkezi, Koruma ve Geliştirme.

DETERMINATION OF PROTECTION AND DEVELOPMENT STRATEGIES OF HISTORICAL CITY CENTERS: A CASE STUDY OF GAZIANTEP

Abstract

One of the most important factors shaping the designer is the city identity in the urban design studies carried out at the historical city center scale. Analyzing all aspects of such areas and identifying the elements of city identity will contribute to the correct perception of city identity. This study aims to create a framework of design which will strengthen the spatial and visual organization and direct the future urban design, determining conservation and development strategies based on Gaziantep historical city district. First, we have made a typology study in order to determine the physical characteristics of constructions, streets, and squares. By the authenticity of city identity factors and conducted observations and examinations in the area, we have designated four response areas in the border of the study space as follows conservation, conservation and rehabilitation, revitalization, and the transition zone. The aim of the response areas and policies certain is to ensure that the interventions to be carried out in the historical city center and its immediate surroundings are carried out in accordance with certain policies. As a result of the study, suggestions have been developed in the dimension of the historical center of Gaziantep in line with the protection and development strategies.

Keywords: Gaziantep, Historical Center, Conservation and Development.

Giriş

Kent, doğal ve ilkel yaşam mekanizmalarını aşan bir örgütlenmenin yerleşip, temsil edildiği yapay bir fiziksel ortam olarak tanımlanmaktadır (Kuban, 1994). Gerçekte canlı bir varlık olan kentin fiziksel belleği, kentin evrimi ve gelişmesi ile oluşmaktadır. Burada sürekli devinim içinde değişen ve farklılaşan kimlik değerleri ile buna bağlı olarak sürekli oluşturula gelen dinamik bir toplumsal belleğin varlığından söz edilebilir. Bu toplumsal belleğin oluşmasında hiç şüphesiz kentleri oluşturan kentsel mekânların önemi büyüktür. Kentsel mekân sürekli olarak

değişim ve gelişim içinde olan dinamik bir yapıdır. Bu değişen sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmeler dünya toplumlarını etkileyerek kentlerin ve kent parçalarının farklı niteliklerde biçimlenmesine neden olmaktadır.

Şüphesiz kentsel mekânda toplumun sosyal yapısını değiştirecek olan bu dönüşüm süreci, yüzyıllar boyunca ortaya çıkmış olan kent kimliği olgusunu da etkileyecektir. Nitekim Schulz (1984) kent kimliğini, kentin var oluşunun ve işleyişinin önemli bir parçası olarak tanımlarken, kentsel çevrenin kişiliğini öncelikle onun fiziksel özellikleri oluşturduğunu vurgulamaktadır. “Bunlar, madde, biçim, renk ve doku olarak algılanırlar” şeklinde açıklamaktadır (Bilsel, 2002: Norbergschulz, 1984’den). Bir başka ifadeyle kent kimliği, o kentin genel görünümü ve yaşam tarzını tarifler. Sokakları, caddeleri, parkları, heykelleri, kütüphaneleri, halkın bir arada bulunduğu mekânları, insanların giyimi ve davranış biçimleri, kentin mimarisi bize bir görüş ve duyuş verir (Kaypak, 2010: 378).

Kent kimliklerinin belirlenmesinde ve oluşmasında en önemli faktör tarihsel ve kültürel mirastır. Geçmişten günümüze aktarılması gereken tarihsel ve kültürel miras zamanla yok olmaktadır. Tarihsel-kültürel miras, geçmiş ile gelecek arasında bağ kuran, kuşaklar arası iletişimi sağlayabilen; bir yere, bir ulusa, bir kültüre ait olma duygusunu geliştirerek kimlik sorununu çözebilen, yenilenemez, sınırlı kaynak niteliğinde değerlendirilmelidir (Kiper, 2004: 14). Tarihi kentsel dokular, içerisinde barındırdığı tarihsel ve kültürel miras ile kent kimliğinin oluşmasına katkı sağlayan en önemli mekânlardır.

Ülkemizin yaklaşık olarak son iki yüz yıldır toplumsal, son yüz yıldır ise mekânsal olarak bir değişim sürecinde olduğu açıktır. Osmanlıda batılılaşma adı altında Tanzimat Fermanı’yla başlayan bu değişim, Cumhuriyet’le birlikte çağdaşlaşma olarak içerik değiştirmiştir (Ulu ve Karakoç 2004: 59). Özellikle 1950’li yıllardan sonra yaşanan; hızlı kentleşme, aşırı nüfus artışı, yeni imar karar ve faaliyetleri gibi nedenlerden dolayı özellikle tarihi kent merkezleri bu değişimden en çok etkilenen yerlerin başında gelmektedir. Bunun sebepleri tarihi kent merkezlerinin, sosyal, ekonomik, kültürel, tarihsel ve fiziksel anlamda çok boyutlu ve süreklilik arz eden mekân özelliği göstermeleridir. Sahip olduğu bu değerler, tarihi kent merkezlerinin diğer kentsel alanlara göre daha hızlı bir değişim sürecini beraberinde getirmektedir. Diğer dünya şehirleri örneklerinde de görüleceği gibi Türkiye’deki çoğu tarihi kent merkezinin, zamanla kentsel hizmetlerden yoksun, fiziksel eskimenin hâkim olduğu niteliksiz kentsel mekânlara dönüştüğü görülmektedir. Yaşanan bu süreci çoğu zaman alanda yaşayan asıl mülk sahiplerinin bölgeyi terk etmesi/boşaltması izlemektedir. Terk edilme veya işlevini yitirme süreci, zamanla tarihi kent merkezlerini küçük imalathanelere, depolama gibi aslına uygun olmayan kullanım biçimleri ile yeni fonksiyonların getirdiği yeni bir sosyal tabakaya bırakmaktadır. Bu anlamda tarihi kent merkezleri, çağdaş yaşam

standartları ve sağlıklı çevre özelliklerinden uzak, aslına uygun olmayan kullanım ve kullanıcılar gibi nedenlere bağlı olarak, şehrin fiziksel, ekonomik, işlevsel ve sosyal yapısından olumsuz yönde etkilenmekte; çekicilik ve cazibe merkezi olma özelliklerini yitirmektedir (Yenice 2011: 2).

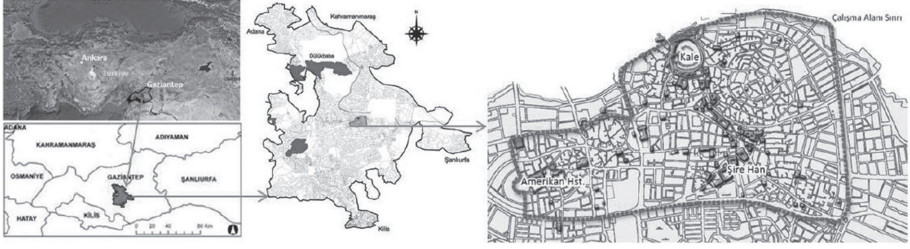
Bu çalışma kapsamında yukarıda bahsedilen sorunsal, Gaziantep tarihi kent merkezi boyutunda da tespit edilmiş ve örneklem alanı olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Çalışma alanı olarak seçilen ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük, Türkiye'nin ise nüfusa göre sekizinci büyük kenti olan Gaziantep, tarihi kent dokusu ile bir kültür hazinesi niteliğindedir. Kent dokusu içerisinde, kentin mimari mirasını oluşturan medrese, han, hamam, meydan, sokak, avlu gibi pek çok tarihi değere sahip yapı ve kentsel mekânları barındıran Gaziantep'in eski mahalleleri, tarihi doku içerisinde bu zenginliğin en önemli parçalarıdır. Gaziantep tarihi kent merkezi, sosyal, kültürel ve idari hizmetler açısından kentsel nüfusun tümüne hizmet eden kentsel işlevlere sahip olmasının yanı sıra gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde tarihsel ve kültürel değerlere de sahip bir alan işlevindedir. Bu niteliği ile yapı-avlu, sokak, meydan ve silüet-görünüm düzeyinde özgün karakteristikler eşliğinde biçimlenen mekânsal-işlevsel altyapısının, hem mekânsal ve sosyal yaşam kalitesinin arttırılması hem de kentsel ekonomik canlanmanın sağlanmasına yönelik stratejiler eşliğinde korunması ve geliştirilmesi önemlidir. Tüm bu bilgiler ışığında çalışmanın amacı; Gaziantep tarihi kent merkezi ve yakın çevresinde yapılacak olan kentsel tasarım çalışmalarına ışık tutabilecek nitelikte bir plan altlığı oluşturabilmektir.

1. Materyal ve Yöntem

1.1. Çalışma Alanı

Çalışmanın ana materyalini Gaziantep kenti tarihî kent merkezi ve yakın çevresi oluşturmaktadır. (Şekil 1). Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en gelişmiş, Türkiye'nin ise nüfusa göre sekizinci büyük kenti olan Gaziantep; nüfusu, ekonomik potansiyeli ve büyükşehir statüsü ile bir metropol karakterindedir. Paleolitik Çağ'a kadar uzanan zengin bir kültürel mirasa sahip olan Gaziantep; Asurlular, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlı İmparatorluğu gibi güçlerin hâkimiyetine tanıklık etmiştir. Tarihî İpek Yolu'nun buradan geçmesi nedeniyle her dönemde kültür ve ticaret merkezi olma özelliğini korumuştur (Anonim, 2012).

Gaziantep tarihî kent merkezi içerisinde, kentsel ve ticari doku olarak kentin özgün mimarisini yansıtan eski hanlar, hamamlar, camilerin yanı sıra çok sayıda tescilli sivil mimarlık örnekleri ve anıtsal yapılar bulunmaktadır. Dokunun merkezini oluşturan Gaziantep Kalesi, Bakırcılar Çarşısı ve Hanlar Bölgesi kentin önemli mekânsal sembolleri arasında yer almaktadır.

Şekil 1. Çalışma alanının coğrafi konumu

1.2. Yöntem

Çalışma; Gaziantep kenti kimlik öğelerinin belirlenmesi, müdahale bölgelerinin ve politikalarının ortaya konulmasını içeren, iki temel aşamadan oluşmaktadır.

1.2.1. Tarihi Kent Merkezindeki Geleneksel Dokunun Analizi

Bu bölümde Gaziantep tarihi kent merkezinde tescilli kültür varlıklarının ve sivil mimarlık örneklerinin yoğun olduğu sınırlar içerisinde bulunan yapı, sokak ve meydanların fiziksel özelliklerini belirlemek için tipoloji çalışmasından yararlanılmıştır. Bu tarz tipoloji çalışmaları, doku bütünlüğünün korunarak yaşatılması, kültür mirasımızın gelecek kuşaklara aktarılması ve kent kimliğinin sürdürülmesi açısından oldukça önemlidir.

Yapılar kendi içerisinde, dini yapılar, sosyal amaçlı yapılar, ticari yapılar ve geleneksel konut dokusu olarak dört grupta ele alınmıştır. Dini yapılar; cami-mescit, kilise ve havra, sosyal amaçlı yapılar; medrese ve su yapıları (hamam, kastel, çeşme), ticari yapılar; bedesten, han, arasta ve çarşı, son olarak da geleneksel konut dokusu ile ilgili gerek literatür gerekse alanda yapılan çalışmalar sonucunda tarihsel gelişimleri, günümüzdeki durumları ve mimari özellikleri hakkında genel bilgiler elde edilmiştir.

Tarihi kent dokusu içerisinde bulunan sokak dokusunun ortaya konulabilmesi ve kent kimliğindeki oluşumunu belirlemek için yaklaşık 24 mahalle ve 400 sokaktan oluşan alanda yapılan incelemelerde sokaklar, gözlem ve fotoğraflarla saptanmıştır. Bu incelemenin sonunda, fiziksel özellikler açısından bozulmamış, kısmen bozulmuş (bir bölümü hala özgünlüğünü koruyan) ya da bütün olarak restore edilmiş ve bu restorasyon çalışması sonunda özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmemiş 30 sokak seçilmiştir. Seçilmiş olan bu sokakları ilk olarak Çevik (1991), Marshall (2005), Moughtin (2003), Kostof (1991), Öztank (2013), Yavuz (2009), Alexander (1977), Çağlar (1992), Carmona ve Tiesdell (2007), Montgomery (1998), Tandon ve Sehgal (2017), Çelik ve ark (2017), Fyfe (1998), Rapoport (1977), Mohojeri ve ark (2012), Jacobs A. B. (1993), ve İncoğlu'nun (2007) çalışmalarındaki fiziksel tanımlayıcılar

temel alınarak incelenmiştir. Bu bağlamda sokakların planları, perspektifleri, fotoğraflarından da yararlanılarak sokak mekânını oluşturan, açıklayan, sınırlayan öğeler, konumları ve çevreye katkıları analiz edilmiştir. Değerlendirmelerde, yukarıda belirtilen kaynaklardan elde edilen ve çalışma alanı ile uyumlaştırılan sokağı tanımlayıcı ölçütler şöyle sıralanabilir: Doğrusal, Eğri-kıvrımlı, Sokak eğimi, Daralan-genişleyen, L tipi, Konutlarda süreklilik, Konutlarda çıkmalar, Sağır duvar, Kabaltı, Bitki örtüsü.

Tarihten günümüze kadar kentsel yaşamda en yaygın olarak kullanılan mekânlarından biri meydanlardır. Meydanların kimlikleri ve bu kimliği oluşturan öğeler, daha önce yapılmış benzer kapsamlı çalışmaların bulgularından yararlanılarak alanda yapılan gözlem ve incelemeler ile saptanmıştır. Bu bağlamda Gaziantep geleneksel kent dokusu incelendiğinde, kısmen bozulmuş (bir bölümü hala özgünlüğünü koruyan) ya da tamamen restore edilmiş fakat bu restorasyon çalışması sonunda özgünlüğü kaybetmemiş, konut bölgesinde ve ticaret bölgesinde bulunan sekiz meydan değerlendirilmiştir. Seçilmiş olan bu meydanlar ilk olarak Zucker (1959), Moughtin (2003), Krier (1979), Uslu ve ark, (2012), Vitruvius, (2005), Altınçekiç, (2000), Carmona ve ark, (2010), İnceoğlu (2007) ve Aminde (1994) çalışmalarındaki fiziksel tanımlayıcılar temel alınarak incelenmiştir. Bu bağlamda meydanların planları, perspektifleri, fotoğraflarından da yararlanılarak meydanı oluşturan, açıklayan, sınırlayan öğeler, konumları, özellikleri, çevreye katkıları analizler edilmiştir. Değerlendirmelerde, yukarıda belirtilen kaynaklardan elde edilen ve çalışma alanı ile uyumlaştırılan meydanı tanımlayıcı ölçütler: Form, Kapalık, Baskınlık, Meydan- çevre ilişkisi, Kullanım durumu, Erişilebilirlik, Kentsel donatı, Önemli vurgu elemanları olarak belirlenmiştir.

1.2.2. Müdahale Bölgelerinin ve Politikalarının Belirlenmesi

Müdahale bölgeleri ve politikalarının belirlenmesi ile amaçlanan, tarihî kent merkezi ve yakın çevresinde yapılacak müdahalelerin belirli politikalar doğrultusunda gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Müdahale bölgeleri tipoloji çalışması sonucunda bulunan kent kimlik öğelerinin özgünlük durumu, bölgelerin kültürel ve işlevsel olarak özgünlük değerleri ile konumları gibi özellikler göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Belirlenen bu alanlar yapı ve yapı gruplarını içeren sınırlı bir alanı tanımladığı gibi, büyük kentsel bölgeleri de kapsamıştır. Çalışma alanı içerisinde dört farklı müdahale bölgesi belirlenmiştir. Bunlar koruma, koruma ve sağlıklılaştırma, yeniden canlandırma ve geçiş bölgeleridir.

Koruma bölgesi olarak belirlenen alanların temel karakteristik yapısı büyük ölçüde özgün yapısını sürdüren tarihî dokudur. Maddi kültürün tamamlayıcısı olan işlev ve sosyal yapı, korunması gereken öncelikler arasındadır. Bununla birlikte değişen yaşam biçimi ve kullanıcı alışkanlıklarına bağlı olarak işlev değişikliklerine de başvurulması, uygulama araçlarından biridir (Tablo 1).

Tablo 1. Koruma stratejisi uygulanacak alanlara özgü karakteristik yapı (Yenice, 2011)

KORUMA (CONSERVATION)		FİZİKSEL YAPI		İŞLEVSEL YAPI	SOSYAL VE EKONOMİK YAPI
		ALT YAPI	ÜST YAPI		
KARAKTER		Özgün karakterini sürdüren tarihî doku Altyapı sisteminin durumu iyi		İşlevsel yapı büyük ölçüde korunmuş	
ODAK	KORUMA	x	x	x	x
	SAĞLIKLAŞTIRMA				
	YENİLEME			x	
UYGULAMA ÖLÇEĞİ		Yapı ve yapı gruplarını içeren sınırlı çevre			
SONUÇ		İşlevsel ve sosyo-ekonomik yapısı korunmuş alt ve üst yapısı basit ve müdahale tedbirleri alınmış			

Koruma ve sağlıklaştırma uygulanacak olan bölgeler temelde geleneksel karakterde olmasına karşın yeni yapılaşmaların çokluğu nedeniyle, tarihî kent merkezini hem dokusal hem de görsel olarak bozmakta ve algılanmasını engellemektedir. Dolayısıyla tarihî kent merkezi içerisinde dokusal olarak bütünlük sağlayabilmek amacıyla çalışma alanında “Koruma ve Sağlıklaştırma Bölgeleri” belirlenmiştir. Koruma ve sağlıklaştırma stratejisinin uygulanacağı alanın özgün karakteristik yapısı ise tablo2’de verilmiştir.

Tablo 2. Koruma ve sağlıklaştırma stratejisi uygulanacak alanlara özgü karakteristik yapı (Yenice, 2011)

SAĞLIKLAŞTIRMA (REHABILITATION)		FİZİKSEL YAPI		İŞLEVSEL YAPI	SOSYAL VE EKONOMİK YAPI
		ALT YAPI	ÜST YAPI		
KARAKTER		Özgün karakterini henüz kaybetmemiş yapı ve bina grupları Fiziksel yıpranma/eskime Özün karakteri yıpratıcı çeşitli eklemeler		İşlevsel yapı karakterini sürdürmekte	
ODAK	KORUMA			x	
	SAĞLIKLAŞTIRMA	x	x		x
	YENİLEME				x
UYGULAMA ÖLÇEĞİ		Yapı ve yapı grupları			
SONUÇ		Özgün karakteri bozan yapılar ayıklanır, sosyal ve ekonomik yapıyı iyileştirici tedbirler alınır			

“Yeniden canlandırma bölgesi” olarak belirlenen alanlar genel yapısı ve dokusu bozulmuş ve çöküntüye uğramış kentsel bölgelerdir. Yeniden canlandırma yöntemi ile amaçlanan, köhnemiş kent bölgelerinin içinde bulunduğu çöküntü sürecinde sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziki olarak köhnemeye neden olan etkilerin ayıklanmasını, bölgenin kent sistemine yeniden bütünleştirilmesini sağlamaktır. Yeniden canlandırma stratejisinin uygulanacağı alanın özgün karakteristik yapısı ise tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Yeniden canlandırma stratejisi uygulanacak alanlara özgü karakteristik yapı (Yenice, 2011)

CANLANDIRMA (REVITALIZATION)	FİZİKSEL YAPI		İŞLEVSEL YAPI	SOSYAL VE EKONOMİK YAPI
	ALT YAPI	ÜST YAPI		
KARAKTER	Fiziksel eskime/ yıpranma		İşlevsel yapı niteliğini yitirme	Terk edilme/ süzülme süreci Aktivite/eylem alanları eksikliği, Artan düzeyde suç oranı
ODAK	KORUMA			
	SAĞLIKLAŞTIRMA	x	x	x
	YENİLEME			x
UYGULAMA ÖLÇEĞİ	Kentsel bölge/ mahalle			
SONUÇ	Fiziksel, işlevsel ve sosyo-ekonomik yapının geliştirilmesine yönelik müdahalelerin geliştirilmesi			

Tarihi kent dokusunun üzerindeki baskıyı hafifletecek, algılanmasını ve ulaşılabilirliğini artıracak ve yeni kent dokusuyla bağlantısının sağlıklı bir şekilde kurulmasını sağlayabilecek bir geçiş bölgesi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu geçiş bölgesinin belirlenmesinde, işlevini yitirmiş veya terkedilmiş alan tipolojisi, yapı adası içerisindeki boş veya tarihî kent merkezi için uygun olmayan işlevlerin yer aldığı yapı stokları ile orta ve yüksek yoğunlukta konut bölgelerinin yer alması belirleyici olan faktörlerdir. Belirlenen geçiş bölgesiyle amaçlanan, tarihî kent merkezlerinin kısa ve uzun vadede yeni yerleşim alanlarının baskısından korumak, sürdürülebilirliğini sağlamak, tarihî kent peyzajının görünümünü bozmamak, tarihî sit alanlarını yeni yerleşimlerden soyutlamamak ve her iki yerleşme arasında organik bir bağ oluşumunu sağlamaktır.

2. Araştırma Bulguları

2.1. Gaziantep'in Geleneksel Kent Dokusunun Analizine İlişkin Bulgular

Tipoloji çalışmaları, doku bütünlüğünün korunarak yaşatılması, kültür mirasının gelecek kuşaklara aktarılması ve kent kimliğinin sürdürülmesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Çalışmanın bu bölümünde kentsel mekânlar arasında önemli bir yeri olan yapı, sokak ve meydanlar tipolojik açıdan incelenmiştir.

2.1.1. Yapı Tipolojisi

Dini yapılar arasında sayı ve ihtişam olarak kentin silüetine doğrudan etki eden camilerdir. Müslümanların ibadet yeri ve insanların sosyal ihtiyaçlarına cevap verebilecek ünitelere ve sanatsal değere sahip tarihî Gaziantep camilerinde dikkat çeken ilk nokta, camilerin plan oluşumlarında ve minarelerinde görülen Arap etkisidir. Antep camilerinde hem plan hem de mimari özellik bakımından Artuklu, Zengi ve Memlük etkisi görülürken, Halep ve Şam'da da klasik Osmanlı tarzında camilerin bulunmasına rağmen Gaziantep kentinde neredeyse yok denecek kadar az sayıda bulunması dikkat çekicidir. Kentteki on altıncı yüzyıl camileri ile on dokuzuncu yüzyıl camileri arasında üslup bakımından belirgin bir farklılık bulunmamaktadır (Çam, 1996).

Sosyal amaçlı yapılar içerisinde ise en önemli yere sahip olan hamamlardır. Gaziantep hamamları ısı kaybını önlemek amacıyla 1/2 veya 1/3 oranında yere gömülü olarak yapıldıkları için dışarıdan net algılanamamaktadır. Buna karşılık yıldız tonozları ve çok renkli taş döşemeleri oldukça önemli detaylardır. Şeyh Fethullah ve Tabakhane Hamamları ile Eski Hamam dört eyvanlı - köşe halvetli, diğerleri ise yıldızvari şema üzerine çok eyvanlı olarak inşa edilmiştir (Çam, 1996).

Gaziantep kentinin coğrafi konumuna bağlı olarak, önemli yol ağları üzerinde yer alması, ikliminin tarımsal etkinlikler için elverişli olması, verimli topraklara sahip olması ve çeşitli kültürlerin yönetiminde kalmış olması gibi özellikleri nedeniyle iktisadi ve ticari bakımdan bölgesel bir ticaret merkezi niteliğine sahiptir. Gaziantep kentinin tarihî ticaret dokusunu oluşturan en önemli yapıları ise hanlardır. Hanlar Osmanlı han planında yapılmış olsalar da genel olarak plan ve mekân özellikleri bakımından standart olmayıp topografik şartlara ve kent dokusunda oturdukları parselere uygun olarak inşa edilmişlerdir. Gaziantep hanlarının belki de en önemli özelliği, ahırlarının mağara şeklinde kayaya oyulmuş olmasıdır. Bütün hanlar kapıları hariç genellikle yalın bir görünüm sergilemektedir. İki renkte taşların bir grupta sadece ana girişte belli bir sırada örülmesi ile giriş açıklığının vurgulandığı Gaziantep hanlarının çokluğu bu bölgede böyle bir tasarım geleneğinin olduğunu göstermektedir.

Gaziantep geleneksel konut dokusu, yapıların plan tipleri, kullanılan yapı malzemesi ve çeşitliliği, hayat (avlu) ve sokakla olan ilişkisi, çeşitli kültürlerin

bir arada yaşamasının vermiş olduğu özgünlük, iklim şartları ve ticaret kenti olması gibi özellikleriyle yakın çevresinde bulunan Antakya, Şanlıurfa, Mardin ve Halep gibi kentlerin konut mimarisinden farklı olarak kendine özgü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Geleneksel Gaziantep konutlarının morfolojik yapılanmasında rol alan faktörlerin başında fiziksel çevre gelmektedir. Gaziantep'te kurulan mahallelerin kent içindeki konumlarında sosyal paylaşım ve dini inanç gibi nedenler de etkili olmuştur. Özellikle dini gruplar ayrı ayrı mahallelerde konumlanmıştır. Bu mahallelerin birbirlerinden uzak noktalarda yer almaları Cumhuriyet dönemine kadar konut alanlarının sınırlarının pek değişmemesine ve yeni konutların bu alanlara yapılmasına olanak sağlamıştır. Geleneksel Gaziantep konutlarının şekillenmesinde belirleyici olan bir diğer faktör iklim şartlarıdır. Yazın ve kışın güneş ışımından en fazla yararlanabilmek için ve kuzey-batı yönünde esen rüzgârların hâkim olması nedeniyle konutlar genelde güneye doğru yönelmiştir. İklim koşulları, dış dünya ile bağlantısını yüksek duvarların arkasından sağlayan yapıların kullanıcıları için açık mekânlar yaratılmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle eyvan (yöresel adıyla livan) ve avlu (hayat) gibi plan öğeleri oluşmuştur. Kalın taş duvarlar iç mekânların yazın serin, kışın sıcak olmasını sağlamaktadır. Ilıman iklime sahip ve yıllık yağış toplamı 550-600 mm olan Gaziantep'te bahçe duvarlarının yüksek, sokakların dar tutulduğu görülmektedir. Bu düzenleme, sokaklarda günün her saatinde gölge oluşumuna olanak sağlamıştır. Benzer bir amaca yönelik bir diğer uygulama da sayıları çok fazla olmasa da bazı sokaklarda rastlanan kabaltılardır. Bu yapılar da hem gölge hem de rüzgâr koridoru oluşturması nedeniyle Gaziantep'in sıcak yaz günlerinde serin mekânların oluşumuna katkı sağlamaktadır.

Sokakların bu şekilde biçimlenmesinde iklimin ve topografik koşulların yanında sosyal olguların da etkisi büyüktür (Egeplan, 2009: 211). Konutların sokakla olan ilişkisi, genellikle bütün Anadolu Türk kentlerinde olduğu gibi sağır alt kat duvarlarının üzerine çıkılan pencereci üst katlarla sağlanmaktadır. İklime bağlı olarak sokakların çok dar olması ve topografyanın zorlamasıyla düz çizgi üzerinde bulunmayışı sokak perspektifinde zenginlik yaratmaktadır (Kuban, 2001).

Konutların inşasında arsanın konumu ve bundan en iyi şekilde yararlanabilme düşüncesi öne çıktığından, konutları belli plan biçimlerine göre ayırarak gruplaştırmak zordur. Osmanlı aile hayatının içe dönük yapısı geleneksel Gaziantep konutlarının mimari özelliklerinin belirlenmesinde etkili olan bir diğer önemli faktördür. Bu yapı, konutların cephe ve plan oluşumunda kendini göstermektedir. Mekânların yüksek duvarlar ardında merkezi bir avlu etrafında sıralandığı, dış ortam ile bağlantının en az düzeyde tutulduğu, aile mahremiyetine uygun plan oluşumu bölgede en çok tercih edilen ve uygulanan plan tipi olmuştur.

2.1.2. Sokak Tipolojisi

30 sokakta gerçekleştirilen tipoloji çalışması ile elde edilen, çalışma alanı sokaklarının tipolojik açıdan tanımlayan bulgular yorumlandığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılabilir:

- ✓ Gaziantep Geleneksel Sokak mekânını tanımlayan mekânsal karakteristikler tablo 4’de verilmiştir. Genellikle daralıp genişleyen, kıvrımlı ve eğimli sokak bölge mimarisinin tipik özelliklerinden çıkma ve sağır duvarlara sahip yapılarla çevrelenmiştir.
- ✓ Gaziantep tarihî kent dokusunda bulunan sokaklar; ticaret dokusunda bulunan düzgün ve geniş sokaklar ve konut dokusunda bulunan dolambaçlı ve dar sokaklar olarak iki gruba ayrılabilir. Özellikle konut alanları içinde oldukça dar olan 3-3,5 m genişliğindeki arnavut kaldırımlı, gölgeli, düz ya da eğimli, farklı perspektif zenginliğine sahip sokak dokusu; iklim, toplumun sosyal yapısı ve hayat anlayışının etkisiyle biçimlenir. Yüksek avlu duvarları ardında geniş avlu içinde süren yaşam, sokakların kullanımının sınırlı kalmasını sağlamış ve gereksinim duyulandan daha geniş sokak oluşumunu engellemiştir. Özellikle konut bölgelerinde düzensiz, daralan genişleyen, eğimli ve çok sayıda çıkmaz sokağın bulunduğu düzensiz bir yol sistemi mevcut iken, daha çok ticaret faaliyetlerinin yapıldığı merkez konumundaki bölgelerde ise yol sisteminin daha düzenli, geniş, eğimi az ve çıkmaz sokak sayısının da konut bölgesine oranda daha az olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Geleneksel sokak dokusunun tipolojik ölçütler açısından durumu

No	Sokak Adı	Mekânsal karakterler									
		Doğrusal Sokak	Eğri- Kıvrımlı Sokak	Eğimli Sokak	Daralan-Genişleyen Sokak	L Tipi Sokak	Süreklilik	Konutlarda Çıkma	Konutlarda Sağır Duvar	Kabalı	Biriki Örtüsü
1.	Aysel Abdullah Ögücü Sokak			ü	ü		ü	ü	ü		ü
2.	Bişirici Sokak		ü		ü		ü	ü	ü		
3.	Çengel Çıkması	ü			ü	ü		ü		ü	
4.	Çekirdek Sokak		ü	ü	ü				ü		
5.	Eski Postane Sokak		ü	ü	ü			ü	ü		
6.	Eski Sinema Sokak		ü	ü	ü		ü	ü	ü		
7.	Eski Telgraf Sokak		ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü		
8.	Eyüpoğlu Cami Sokak		ü	ü	ü		ü				
9.	Eyüpoğlu Sokak		ü	ü	ü			ü			
10.	Güceyli Sokak		ü	ü	ü	ü	ü		ü	ü	
11.	Güllüoğlu Sokak		ü	ü	ü		ü		ü		
12.	Hamo Sokak		ü	ü	ü		ü		ü		
13.	Hanifioğlu Sokak		ü	ü	ü		ü	ü	ü		
14.	Hıdır Sokak		ü	ü	ü		ü	ü	ü		
15.	Kanevitçi Sokak		ü	ü	ü			ü	ü	ü	
16.	Karanfil Sokak		ü	ü	ü			ü			
17.	Kazancı Sokak		ü	ü	ü		ü	ü			
18.	Kazaz Sokak		ü	ü	ü		ü	ü	ü		
19.	Kocaoğlan Sokak		ü	ü	ü		ü	ü	ü		
20.	Kozluca Sokak		ü	ü	ü			ü		ü	
21.	Köroğlu Sokak		ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü		
22.	Mehmet Teyfik Uygunlar Sokak		ü	ü	ü						
23.	Müftüoğlu Sokak		ü	ü	ü		ü	ü	ü		
24.	Noter Hakkı Sokak		ü	ü	ü	ü	ü	ü	ü		
25.	Pazarbaşı Sokak		ü	ü	ü				ü		
26.	Prof.Dr. Metin Sözen Sokak		ü	ü	ü			ü			
27.	Sadık Dai		ü	ü	ü			ü	ü		
28.	Seyisoğlu Sokak		ü	ü	ü		ü		ü		
29.	Tinkönü Sokak		ü	ü	ü		ü	ü	ü		
30.	Ubeydullah Sokak		ü	ü	ü		ü	ü	ü		

2.1.3. Meydan Tipolojisi

Seçilen 8 meydana yapılan inceleme sonucunda Gaziantep geleneksel kent dokusu içerisinde meydan mekânını tanımlayan mekânsal karakteristikler tablo 5’de verilmiştir.

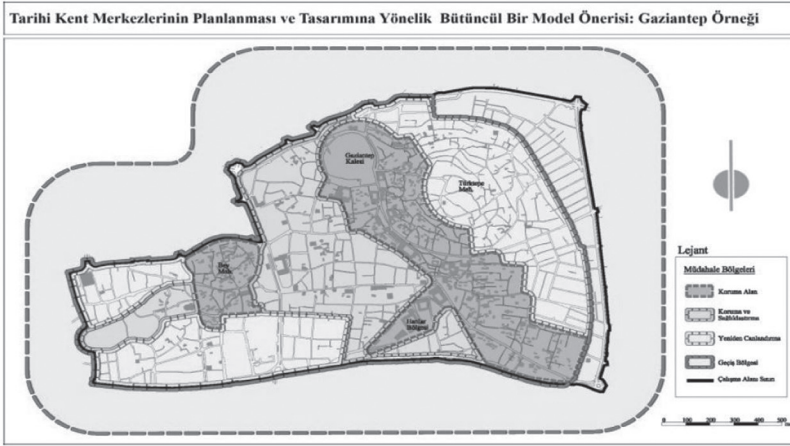
Yapılan incelemeler sonucunda Gaziantep geleneksel kent dokusu içerisinde meydan mekânını tanımlayan mekânsal karakteristikler; form olarak %75’in düzensiz formlu, % 50’sinin orta kapalılıkta, %25’inin baskın karakterli, %50’sinin meydan-çevre ilişkisi zayıf ve %62.5’inin erişilebilir olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5. Geleneksel meydan dokusunun mekânsal karakterleri

No	Meydanın Konumu	Meydanın Formu	Mekânsal karakterler												
			Kapalılık			Baskınlık		Meydan-Çevre İlişkisi			Kullanım Durumu			Erişilebilirlik	
			Zayıf	Orta	Güçlü	Var	Yok	Zayıf	Orta	Güçlü	Seyrek	Orta	Yoğun	Rahat	Orta
1	Gaziler Caddesi ile Şehitler Caddesi Kesişimi	Düzensiz	ü				ü	ü					ü		ü
2	Gümrük Han ile Yeni Han Arası	Düzensiz		ü		ü		ü				ü			ü
3	Gaziler Caddesi Alaybey Cami Önü	Düzenli		ü			ü		ü				ü		ü
4	Dere Kenar Sokak Üzeri Ali Nacar Külliyesi Önü	Düzensiz	ü				ü		ü				ü		ü
5	Abdullah Edip Sokak ile Eyüpoğlu Cami Arası	Düzensiz	ü				ü	ü				ü			ü
6	Gaziler Caddesi ile Hürriyet Caddesi Kesişimi	Düzensiz	ü				ü		ü				ü		ü
7	Şiħ Cami Önü	Düzensiz		ü		ü			ü		ü				ü
8	Tuz Hanı, Yeni Çarşı ve Ali Cavuş Şener Sokak Kesişimi	Düzenli		ü			ü	ü					ü		ü

1.2. Müdahale Bölgeleri

Çalışma alanı içerisinde; koruma, koruma ve sağlıklılaştırma, yeniden canlandırma ve geçiş bölgesi olmak üzere dört müdahale bölgesi belirlenmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Gaziantep tarihi kent merkezi müdahale bölgeleri

Koruma Bölgesi: Müdahale bölgelerini gösteren harita incelendiğinde (Şekil 2), koruma bölgesi olarak iki farklı bölge belirlenmiştir.

İlk bölge, Gaziantep Kalesinden başlayarak Hanlar Bölgesine kadar uzanan Tarihi İpekyolu'nun çevresinde gelişmiş ticari merkez ve çevresindeki konut alanlarından oluşmaktadır. Bu alt bölge; Seferpaşa, Karagöz, Şekeroğlu, Türktepe, Karatarla, Çukur, Boyacı, Kozluca, İsmetpaşa, Şahinbey, Suyabatmaz, Kepenek, Gündoğdu, Ulucanlar, Aydınbaba, Daracık ve Delbes mahallerinin bir kısmını ya da tamamını içerisine alan yaklaşık 47,6 hektarlık (476.241 m²) alandır.

İkinci bölge ise, Bey Mahallesi olarak anılan, ağırlıklı olarak nitelikli geleneksel konutlardan oluşan alanı içermektedir. Bu alt bölge; Eyüpoğlu, Bey, Tepebaşı ve Kozanlı Mahallelerinin bir kısmını içerisine alan yaklaşık 8,7 hektarlık (87.048 m²) alandır. Koruma stratejisinin uygulanacağı bu alanların temel karakteristik yapısı büyük ölçüde özgün yapısını sürdüren tarihi dokudur. Maddi kültürün tamamlayıcısı olan işlev ve sosyal yapı, korunması gereken öncelikler arasındadır. Bununla birlikte değişen yaşam biçimi ve kullanıcı alışkanlıklarına bağlı olarak işlev değişikliklerine de başvurulması, uygulama araçlarından biridir.

Korunması gereken bölgeler olarak belirlenen alandaki konut adalarında, özellikle günümüzdeki bu yoğunluğun korunarak mahalle yaşantısının devam ettirilmesi, birbiriyle kopuk mekânların fiziksel, sosyal veya ekonomik müdahaleler ile tekrar bağlantılı hale gelmesini sağlayacak ve ileride atıl alanlara dönüşmesini engelleyecektir. Ayrıca bu alanlar içerisinde yaşantının devam ettirilmesi için, yapıların belirlenen tipolojilere göre modernize edilmesi, alt yapı sistemlerinin iyileştirilmesi ve içerisinde yaşayanlar için sosyal donatıların oluşturulması gerekmektedir. Dolayısıyla alanda yaşayan ve dönüşümden en çok etkilenen baskı

altındaki sahiplerinin alanı terk edip alanın el değiştirmesine engel olunacak ve kent ile bütünleşmesi sağlanacaktır.

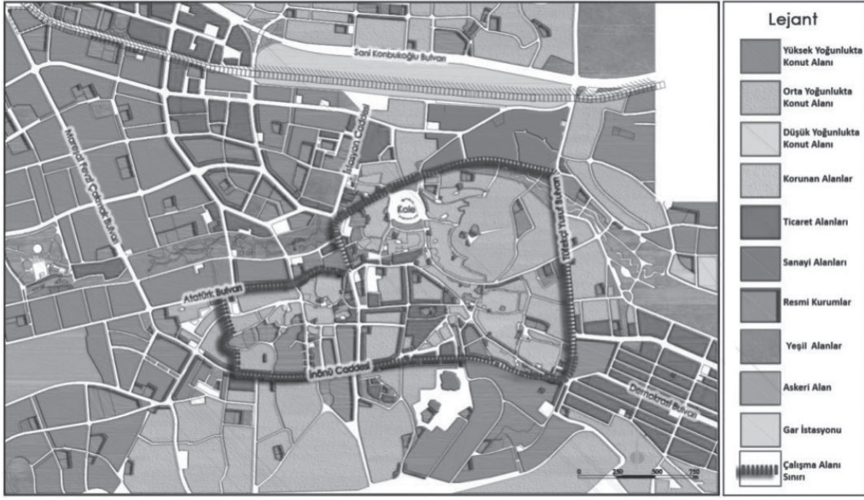
Koruma ve Sağlıklaştırma Bölgesi: Müdahale bölgelerini gösteren harita (Şekil 2) incelendiğinde, koruma ve sağlıklaştırma bölgesi olarak kent merkezinde iki farklı bölge belirlenmiştir.

Belirlenen bu bölgelerde korunacak yapı sayısı oldukça fazla olmasına karşın yeni yapılaşmalar bu dokuların bütünlüğünü bozmakta, tarihî kent dokuları üzerinde baskıyı artırmakta ve algılanmasını engellemektedir. Özellikle yeni yapılaşmaların ana caddeler boyunca 9 kata kadar, iç bölgelerde ise 3 kata kadar izin verilmesi, bu alanda kat yüksekliği açısından bir sınırlama getirilmemiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca yeni yapıların eski kent dokusuyla uygunsuz bir şekilde yapılmasına olanak tanıyan plan kararları, mevcut dokunun zarar görmesine ve tarihî kent dokusu genelinde bütünlüğün bozulmasına neden olmaktadır.

Yeniden Canlandırma Bölgesi: Müdahale bölgelerini gösteren harita (Şekil 2) incelendiğinde, yeniden canlandırma bölgesi olarak çalışma alanı içerisinde üç farklı bölge belirlenmiştir.

Yapılan inceleme ve alan çalışmalarında bölgeler içerisinde korunması gereken konut-avlu mekânlarının oldukça az sayıda olduğu belirlenmiştir. Koruma niteliğine sahip sokak ve meydan bulunmamaktadır. Her üç alt bölgede gecekondulaşmanın yaygın olması, bu alanların koruma çalışmalarından uzak kaldığının, böylece bozulmaların yoğunlaştığının bir göstergesi kabul edilebilir. Bu üç alt bölgede sayı olarak az da olsa korunması gereken yapıların özel bir koruma statüsüne alınması ve aslına uygun olarak restore edilmesi, bu alanların canlandırma çalışmalarında yapı-avlu, sokak ve meydan sınır çizgilerinin bozulmadan önceki konumlarının belirlenmesi ve koruma çalışmalarına yansıtılması bu alt bölgelerin tarihî kent merkezi ile dokusal olarak bütünlüğünün sağlanması için önemlidir.

Geçiş Bölgesi: Tarihî kent merkezi ve yakın çevresinde sanayi, ticaret ve yüksek yoğunlukta konut alanlarının bulunması, bu alanlar üzerindeki baskının ve kullanım yoğunluğun artmasına neden olmakta, dolayısıyla tarihî kent dokusunun yeni kent dokusu ile arasındaki etkileşimini ve bütünleşmesini engellemektedir. 2014 tarihli son imar planı incelendiğinde (Şekil 3), çalışma alanının çevresinde genellikle orta ve yüksek yoğunlukta konut alanlarının olması, kuzeydoğusunda sanayi alanının bulunması ve aynı zamanda alanın güneydoğusunda bulunan Kocaoğlu Mahallesi'nin tamamını, 23 Nisan ve Ünalı Mahallelerinin ise bir kısmını içerisine alan bölgenin ticaret alanı olması, tarihî kent merkezi ve çevresinin yoğun kullanılmasına ve üzerindeki baskının artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu baskıyı hafifletecek, algılanmasını ve ulaşılabilirliğini artıracak, yeni kent dokusuyla bağlantısını sağlıklı bir şekilde kurulabilecek bir geçiş bölgesi belirlenmiştir.

Şekil 3. 1/5000 ölçekli nazım imar planından üretilen çalışma alanı ve yakın çevresinin harita

Sonuç ve Tartışma

Çalışmanın ilk bölümünde, Gaziantep tarihî kent merkezinde tescilli kültür varlıklarının ve sivil mimarlık örneklerinin yoğun olduğu sınırlar içerisinde bulunan yapı, sokak ve meydanların fiziksel özelliklerini belirlemek için tipoloji çalışması yapılmıştır. Bu amaçla Ünal, (1998 ve 1999), Çam (1984, 1996 ve 2006), Güzelbey (1960, 1965 ve 1984), Çelebi (2005), Tatlıgil (2005), Özman (2012), Uğurluer (2012) ve Yazgan'ın (2016) çalışmalarından faydalanılmıştır. Böylece tarihî kent dokusunu oluşturan yapıların tarihsel gelişimleri, günümüzdeki durumları ve mimari özellikleri ortaya konulabilmektedir.

Çalışmanın diğer bölümünde ise, **koruma, koruma ve sağlıklılaştırma, yeniden canlandırma ve geçiş bölgesi** olmak üzere dört müdahale bölgesi belirlenmiştir. Müdahale bölgeleri belirlenmesinde çalışmada gerçekleştirilen tipoloji çalışması bulguları ile Özden (2002), Kazas (2008), Sağ (2011), Yenice (2011) ve Özkaymakçı'nın (2016) bu konuda yapmış oldukları çalışmalardan yararlanılmıştır. Özden (2002), Kazas (2008), Sağ (2011), Yenice (2011) ve Özkaymakçı (2016) çalışmalarında kentsel yenileme kavramını, ekonomik, planlama-tasarım, yasal-yönetmelik, sosyal ve çevresel olmak üzere farklı boyutlarıyla incelemiştirlerdir. Bu çalışmada kentsel yenileme kavramı yasal- yönetmelik açıdan ele alınmış, planlama ve tasarım boyutunda incelenmiştir.

Çalışmada tarihî kent dokuları ve yakın çevresinde yapılacak olan kentsel tasarım çalışmalarına yol gösterebilecek bir modelin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu

çerçevede, literatürde konuyla ilgili yapılan çalışmalarda kullanılan karakteristikler irdelenerek değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, çalışmada gerçekleştirilen tipoloji ve analiz bulguları ile ortaya konulan öneriler değerlendirilerek, tarihî kent dokularında yapılabilecek kentsel tasarım çalışmaları için alana özgü çözüm önerileri aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir.

- ✓ Tarihi kent merkezi ve yakın çevresinde sanayi, ticaret ve yüksek yoğunlukta konut alanlarının bulunması, bu alanlar üzerindeki baskının ve kullanım yoğunluğun artmasına neden olmaktadır. Bu durum tarihi kent dokusunun yeni kent dokusu ile arasındaki etkileşimini ve bütünleşmesini engellemektedir. Bu nedenle tarihi kent dokusu üzerindeki bu baskıyı hafifletecek, gelen yerli ve yabancı turistler tarafından bu alanların algılanmasını ve ulaşılabilirliğini artıracak aynı zamanda koruma kullanma dengesini sağlayarak yeni şehir dokusuyla bağlantı oluşturacak üst ölçek bir planlamaya ihtiyaç vardır.
- ✓ Ana caddeler boyunca bulunan yüksek katlı yapıların tipoloji çalışmasıyla belirlenen kimlik öğelerine göre yeniden düzenlenmesiyle tarihi kent merkezinin dokusal olarak eski bütünlüğüne kavuşmasına katkı sağlayacaktır.
- ✓ Gaziantep tarihî kent dokusunda bulunan sokak ve meydanlar, tipoloji çalışması ile belirlenen kimlik öğeleri ve bu kimlik öğelerinin sağladığı silüet özelliği, kent kimliğinin tanımlanmasında önemli mekânları oluşturmaktadır. Bu bağlamda tarihî kent dokusunun bütünlüğünün ve bu bütünlüğü oluşturan kentsel donatıların korunması ve sonraki nesillere aktarılması büyük önem taşımaktadır.
- ✓ Koruma bölgesi olarak belirlenen alanların genel olarak yapı-avlu, sokak ve meydan karakterlerinin büyük bir ölçüde özgünlüğünü korudukları belirlenmiştir. Dolayısıyla bu bölgelerde yapılaşmaya izin verilmemesi ve ileride yapılacak planlamalarda, mekânsal kimlik öğelerinin göz önünde bulundurulması, bu özgünlüğün korunması ve devamlılığının sağlanması için önemlidir. Mekânsal kimlik öğelerine uygun olmayan yapıların ise, restore edilmesi veya yıkım kararı alınması tarihi kent merkezinde dokusal bir bütünlük oluşturulabilmesi açısından gereklidir.
- ✓ Koruma bölgelerinde bulunan konut adalarında mevcut nüfus yoğunluğunun korunarak mahalle yaşantısının devam ettirilmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda, yapıların belirlenen tipolojilere göre modernize edilmesi, alt yapı sistemlerinin iyileştirilmesi ve içerisinde yaşayanlar için sosyal donatıların oluşturulmalıdır. Böylelikle birbiriyle kopuk mekânların fiziksel, sosyal veya ekonomik müdahaleler ile tekrar bağlantılı hale gelmesi sağlanacaktır. Aksi takdirde, nüfus artışının aşırı olduğu durumlarda bu alanların üzerinde baskı artacak, nüfusun azalması durumunda ise bu bölgeler atıl alanlara dönüşebilecektir.
- ✓ Koruma ve sağlıklılaştırma bölgesi olarak belirlenen alanda, yeni

yapılaşmalar, tarihi kent dokusu üzerindeki baskıyı artırmakta, bu dokuların bütünlüğünü bozmakta ve dokunun algılanmasını engellemektedir. Bu bağlamda, hem konut hem de sokak dokusu olarak korunması gereken bu bölge, içerisinde yapılacak yeni planlamalar ile iyileştirme uygulamalarına, kimlik öğelerine uygun kararlar doğrultusunda izin verilmesi ve yeni yapıların bu öğelere göre yeniden düzenlenmesi, tarihi kent dokusu içerisinde bütünlüğün sağlanabilmesi açısından oldukça önemlidir.

✓ Yeniden canlandırma bölgesi olarak belirlenen alanlarda, korunması gereken yapı-avlu oldukça az, sokak ve meydan ise hiç bulunmamaktadır. Bu bölgelerin geneline yayılmış gecekondü diye tabir edilen yapılaşmanın çok olması aslında bu bölgelerin herhangi bir koruma statüsünde olmadığını kanıtlar niteliktedir. Nitekim belirlenen bölgelerde sayı olarak az da olsa korunması gereken yapıların özel bir koruma statüsüne alınması ve aslına uygun olarak restore edilmesi gerekmektedir. Canlandırma çalışmalarında, yapı-avlu, sokak ve meydan sınır çizgilerinin bozulmadan önceki konumlarının belirlenmesi ve kimlik öğelerine uygun olarak yeniden düzenlenmesi sonucunda bu bölgelerin tarihi kent merkezi ile dokusal olarak bütünlüğü sağlanabilecektir.

✓ Gaziantep tarihi kent dokusunda bulunan sokak ve meydanlar, tipoloji çalışması ile belirlenen kimlik elemanları ve bu kimlik elemanlarının sağladığı eşsiz silüet özelliği ile kent kimliğinin oluşmasına katkı sağlayan en önemli mekânlardır. Bu bağlamda tarihi kent dokusunun bütünlüğünün ve bu bütünlüğü oluşturan kentsel donatıların korunması ve sonraki nesillere aktarılması büyük önem taşımaktadır. Tarihi kent dokusunun içerisinde yapılacak her türlü planlama çalışmalarında bu kimlik elemanlarının göz önünde bulundurulması bir gerekliliktir. Aksi takdirde günümüze kadar kısmen bozulmalar yaşamış olsa da genel anlamda bu kimliği sürdüren Gaziantep geleneksel kent dokusu zamanla bu kimliğini kaybetme olasılığı yükselecektir.

Kimlik ve kimliklendirme, yaşanabilir mekânlar oluşturabilmek ve insanların yaşadıkları mekânı benimsemesi ya da aidiyet hissini artırabilmek açısından son derece önemlidir. Planlama hiyerarşisindeki tüm aşamalarda kimlik öğelerini önemli bir odak noktası haline getirmek bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle ülkesel ölçekli planlardan bölge planları, ulaşım planları, kent planları, peyzaj planları ve peyzaj donatılarının tasarımına kadarki tüm planlama ve tasarım çalışmalarında kimlik faktörünün belirleyici unsurlardan biri olarak bu sürece eklenmesi önem kazanmaktadır. Çalışmada ortaya konulan, mekânsal kimlik karakteristikleri ve geliştirilen öneriler Gaziantep kentine özgüdür. Türkiye’de bulunan farklı tarihi kent dokularındaki planlama çalışmalarında kimlik öğeleri ile mekânsal biçimlenme belirlenerek planlamalara altlık oluşturulması, sürdürülebilir koruma ve geliştirme planlamalarının önemli aşamalarından biri olabilecektir.

KAYNAKLAR

- ALTINÇEKİÇ, H. Ç. (2000), *İstanbul Metropolü'nde Meydanların Rekreatif İşlev Yönünden Önemi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- AMINDE, H. J. (1994), *Plätze in der Stadt*, Berlin: Ostfildern-Ruit bei Stuttgart, Hatje.
- ANONİM (2012), *Gaziantep Turizm Raporu*, Gaziantep: Gaziantep Ticaret Odası.
- BİLSEL, S. (2002), Kent Kültürü- Kültürel Süreklilik- Kimlik Sorunsalı- ve Yaşansal Kentsel Mekan Kavramı Üzerine, Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyumu, Cukurova Univ. -Adana Kent Konseyi-Yerel Gündem 21. s. 107-114.
- CARMONA, M., Tiesdell, S., Heath, T., Oc, T. (2010), *Public Places - Urban Spaces The Dimensions of Urban Design*, Oxford: Architectural Press.
- ÇAM, N. (1996), "Gaziantep-Mimari", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- ÇELİK, Z., Favro, D., Ingersoll, R. (2017), *Şehirler ve Sokaklar*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- ÇEVİK, S. (1991), *Mekan-Kimlik- Kimliklendirme*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Doktora Tezi, Trabzon.
- EGEPLAN (2009), Gaziantep Kentsel Sit Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu Analitik Etüt Raporu, Ankara.
- İNCEOĞLU, M. (2007), *Kentsel Açık Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: İstanbul Meydanlarının İncelenmesi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- JACOBS, A. B. (1993), *Great Streets*, Cambridge: MIT Press.
- KAYPAK, Ş. (2010), "Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14): 373-392.
- KAZAS, J. (2008), *Endüstriyel Miras Kapsamındaki Alanların Kentsel Yenilemeyi Oluşturmadaki Rolünün İrdelenmesi "Ödemiş Örneği"*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- KİPER, P. (2004), "Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekanları ve Yitirilen Kent Kimlikleri", Planlama Dergisi, 4: 14-18.
- KOSTOF, S. (1991), *The City Shaped: Urban Patterns and Meanings Through History*, Boston: Bullfinch Press / Little, Brown.
- KRIER, R. (1979), *Urban Space*, London: Academy Editions.
- KUBAN, D. (1994), "İstanbul Ani Çöküşü Yaşayan Bir Kent Oldu", Cumhuriyet Bilim ve Teknik, Ay 9, Gün 10 Sayfa 8.
- KUBAN, D. (2001), *Türkiye'de Kentsel Koruma*, İstanbul: Tarih vakfi yurt yayınları.
- MARSHALL, S. (2005), *Streets&Patterns*, London and New York: Spon Press.
- MOHOJERI, N., Longley, P. A., Batty, M. (2012), "City Shape Andthe Fractality Of Street Patterns", *Quaestiones Geographicae*, 31 (2): 29-37.
- MOUGHTIN, C. (2003), *Urban Design: Street and Square*, Oxford: Architectural Press.

- ÖZDEN, P. P. (2002), *Yasal ve Yönetmelik Çerçevesiyle Şehir Yenileme Planlaması ve Uygulaması: Türkiye Örneği*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Doktora Tezi, İstanbul
- ÖZKAYMAKCI, H. (2016), *Mimari Tasarım Bağlamında Kentsel Yenileme Kavramı ve Karşıyaka Alaybey Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir.
- R.FYFE, N. (1998), *Images of the Street: Planning, Identity and Control in Public Space*, London: Routledge.
- RAPOPORT, A. (1977), *Human Aspects of Urban Form: Towards a Man—Environment Approach to Urban Form and Design*, Oxford: Pergamon Press.
- SAĞ, N. S. (2011), *Dönüşüme Bağlı Kentsel Gelişimin Yönetilmesinde Bir Araç Olarak Akıllı Büyüme: Konya Kenti Örneği*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Doktora Tezi, Konya.
- SCHULZ, C. N. (1984), *Genius loci: paesaggio ambiente architettura* (No. 72.01).
- TANDON, M., Sehgal, V. (2017), “Traditional Indian religious streets: A spatial study of the streets of Mathura”, *Frontiers of Architectural Research*, 6(4): 469-479.
- ULU, A., ve Karakoç, İ. (2004), “Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi”, *Planlama Dergisi*, 4(3): 59-66.
- USLU, C., Altunkasa, M. F., Ünal, M. (2012), “Kent Meydanları”, *Günay Mimarlık*, 10: 34-39.
- VITRUVIUS (2005), *Mimarlık Üzerine On Kitap*, İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.
- YENİCE, M. (2011), *Tarihi Kent Merkezlerinde Sürdürülebilir Yenileme İçin Bir Model Önerisi: Konya Örneği*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Doktora Tezi, Konya.
- ZUCKER, P. (1959), *Town and Square, Form The Agora To The Village Green*. New York: Columbia Press.